

Anna Lanina

Raport on-line:

Nowelizacja Kodeksu karnego Ukrainy z 2020-2021 r.: przegląd wybranych zmian

Zrealizowany w ramach projektu „*Prawo polskie na Wschodzie – Sieć Szkół Prawa Polskiego*”, nr umowy: 0064/DLG/2019/10.

Ustawodawstwo karne jest jednym z najważniejszych elementów systemu prawnego każdego państwa, ponieważ reguluje ono zasady i procedury ustalające odpowiedzialność karną osób fizycznych za popełnianie przestępstw. Ze względu na zmieniające się warunki społeczne i wyzwania w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, przepisy prawnokarne podlegają ciągłym zmianom. W celu odzwierciedlenia rozwijających się potrzeb społeczeństwa oraz zapobiegania pojawianiu się nowych przestępstw i zagrożeń wraz z postępującym technologicznym i społecznym konieczne jest wprowadzenie odpowiednich zmian i nowelizacji w prawie karnym.

Jednym z najważniejszych i najbardziej wpływowych społecznych wydarzeń ostatnich lat jest pandemia COVID-19 (tzw. koronawirus), która została ogłoszona przez Światową Organizację Bezpieczeństwa Zdrowia (WHO) 11 marca 2020 r. Pandemia rozmaicie wpłynęła na ustawodawstwa państw na całym świecie, przy tym niewątpliwie Ukraina nie jest wyjątkiem od zasady. Wpływ pandemii COVID-19 na ukraińskie prawo karne przejawiał się w szeregu zmian mających na celu zwalczanie tzw. przestępczości pandemicznej i zapewnienie bezpieczeństwa publicznego. W niniejszym raporcie przedstawiono przegląd wybranych zmian, które zostały wprowadzone w ramach nowelizacji w latach 2020-2021.

Zamieszanie wywołane na samym początku procesu wprowadzenia tzw. ograniczeń koronawirusowych dotknęły przede wszystkim dziedzin prawa ściśle powiązanych z sektorem prywatnym – m.in. prawa pracy i prawa administracyjnego, gdyż sparaliżowanie gospodarki odzwierciedliło się na sytuacji poszczególnych jednostek. Jednocześnie rozwiązania dotyczące sankcjonowania naruszeń obostrzeń w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się wirusa COVID-19 miały szczególne znaczenie ze względu na konieczność zapewnienia ochrony obywateli.

W trakcie trwania pandemii COVID-19 zgodnie z treścią uchwalonej ustawy Ukrainy z dnia 17 marca 2020 r. nr 530-IX „O zmianach niektórych aktów prawnych Ukrainy mających na celu zapobieganie występowaniu i rozprzestrzenianiu się choroby koronawirusowej (COVID-19)” (*“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)”*) odpowiedzialność za naruszenie kwarantanny została bardziej surowa. Ustawodawca ukraiński zdecydował się na modyfikację regulacji ustanawiających odpowiedzialność za naruszenie

zasad sanitarnych i przepisów dotyczących zapobiegania chorobom zakaźnym i zatruciom masowym na gruncie nowej wersji art. 325 Kodeksu karnego Ukrainy (dalej: k.k. Ukrainy).

W dotychczasowym stanie prawnym niniejszy przepis dotyczył przede wszystkim zatruc pokarmowych, do których mogło dojść podczas masowego spożycia jedzenia w zakładach żywienia zbiorowego przy naruszeniu zasad sanitarnych, w związku z czym art. 325 k.k. Ukrainy był nazywany tzw. normą bankietową, ponieważ zarzuty karne z tytułu przedmiotowego przepisu prawa karnego były wytaczane głównie w związku z zatruciami pokarmowymi, do których dochodziło podczas imprez i uroczystości w restauracjach oraz innych placówkach gastronomicznych. Obecnie wspomniana norma przewiduje odpowiedzialność karną za naruszenie przepisów sanitarnych i przepisów dotyczących zapobiegania chorobom zakaźnym i masowym zatruciom, a jeśli takie działania spowodowały śmierć lub inne poważne konsekwencje, sprawcy grozi do ośmiu lat pozbawienia wolności. W szczególności Kodeks wykroczeń administracyjnych Ukrainy (dalej: k.w.a. Ukrainy) został uzupełniony artykułem 44-3 „Naruszenie zasad kwarantanny osób”, określonym w nowej wersji art. 325 k.k. Ukrainy, który przewiduje odpowiedzialność za naruszenie przepisów sanitarnych i przepisów dotyczących zapobiegania chorobom zakaźnym i masowym zatruciom.

Również należy podkreślić, że na podstawie ustawy Ukrainy z dnia 30 marca 2020 r. „O zmianach w niektórych aktach prawnych do niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy, mająca na celu zapewnienie dodatkowych gwarancji społecznych i gospodarczych w związku z rozprzestrzenianiem się choroby koronawirusowej (COVID-19)” (*“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв’язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)”*) nr 540-IX art. 27 Kodeksu postępowania karnego Ukrainy otrzymał nowe brzmienie z uwagi na wprowadzenie do niniejszego przepisu możliwości podjęcia decyzji przez sędziego albo sąd o przeprowadzeniu postępowania karnego na posiedzeniu niejawnym podczas całego postępowania sądowego lub jego odrębnej części wtedy, gdy jest to konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa osób uczestniczących w postępowaniu karnym.

Ponadto sekcja XI “Przepisy przejściowe” Kodeksu postępowania karnego Ukrainy została uzupełniona o nowy artykuł 20-5, zgodnie z którym w celu zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby koronawirusowej (COVID-19) w Ukrainie tymczasowo (na okres kwarantanny wprowadzonej przez Radę Ministrów Ukrainy) ustanowione są poszczególne elementy kontroli sądowej nad przestrzeganiem praw, wolności i interesów osób w postępowaniu karnym oraz rozpatrywanie niektórych kwestii podczas postępowania sądowego.

Mimo tego, że 2020 rok zrobił rewolucję w zwyczajowym układzie życia z uwagi na ograniczenia pandemiczne, prawo karne Ukrainy zostało poddane zmianom również w zakresie przeciwdziałania korupcji, która utrudnia sprawiedliwą walkę z pandemią COVID-19 i innymi kryzysami, co podkreśla znaczenie przejrzystości i środków antykorupcyjnych w sytuacjach kryzysowych. Korupcja od lat jest w Ukrainie poważnym problemem, w związku z czym Ukraina zmaga się z wysokim poziomem korupcji w różnych jej sferach, w tym w organach ścigania, sądownictwie, służbie zdrowia, edukacji, biznesie i administracji publicznej. Według raportów *Transparency International*, Ukraina pozostaje jednym z najbardziej

skorumpowanych krajów w Europie. W Indeksie Percepcji Korupcji zgodnie ze stanem na 2020 rok Ukraina zajęła 117. miejsce na 180 krajów¹.

Ze względu na powyższe, ukraińskie władze ciągle podejmują kroki w celu zwalczania korupcji i polepszenia istniejącej sytuacji. Ustanowiono m.in. organy antykorupcyjne, wprowadzono nowe przepisy i mechanizmy kontroli, a także wdrożono reformy w różnych obszarach. Jedną z kluczowych zmian wprowadzonych w ramach nowelizacji ustawodawstwa karnego w Ukrainie w ciągu ostatnich lat jest zaostrzenie kar za przestępstwa korupcyjne. Wprowadzono również surowsze sankcje za przestępstwa korupcyjne: zaostrzono kary dla urzędników publicznych, którzy dopuszczają się korupcji, w tym przewidziane są ograniczenie albo pozbawienie wolności oraz wysokie grzywny. Zgodnie z tymi przepisami, osoba, która przyjmuje łapówkę w celu uzyskania korzyści majątkowej dla siebie lub innej osoby przy wystąpieniu znamion kwalifikujących przestępstwa, podlega karze pozbawienia wolności od 5 do 8 lat. Jednak pomimo tych działań problematyka korupcji pozostaje aktualna i wymaga dalszych starań w celu jej przewyciężenia.

Na przykład, ustawa Ukrainy z dnia 4 grudnia 2020 r. “O zmianach w niektórych aktach ustawodawczych Ukrainy dotyczących ustanowienia odpowiedzialności za podanie nieprawdziwych informacji i niezłożenie deklaracji osoby upoważnionej do pełnienia funkcji państwowych lub samorządowych przez podmiot składający deklarację” (*“Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування”*) nr 1074-IX zmieniła kodeks karny Ukrainy, w szczególności artykuły 366-2 oraz 366-3 Kodeksu karnego Ukrainy.

Przykładem norm, które uległy zmianom w ramach nowelizacji, są regulacje dotyczące podania nieprawdziwych informacji (poświadczenia nieprawdy) oraz niezłożenia deklaracji osoby upoważnionej do pełnienia funkcji państwowych lub samorządowych. Tym samym, po wprowadzeniu nowelizacji do prawa karnego Ukrainy, umyślne podanie przez składającego oświadczenie świadomie nieprawdziwych informacji w oświadczeniu osoby upoważnionej do pełnienia funkcji państwowych lub samorządowych przewidzianych w ustawie dotyczącej zapobieganiu korupcji, jeśli takie informacje różnią się od prawdziwych o kwotę od 500 do 4000 minimum egzystencji dla osób zdolnych do pracy, podlega karze grzywny w wysokości od 2500 do 3000 minimalnych dochodów wolnych od podatku lub pracom publicznym w wymiarze od 150 do 240 godzin, z pozbawieniem prawa do zajmowania określonych stanowisk lub prowadzenia określonej działalności na okres do 3 lat.

Ponadto w dniu 4 czerwca 2020 r. została uchwalona przez Radę Najwyższą (Wierchowną Radę – *Верховна Рада*) Ukrainy ustawa “O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy dotyczących odpowiedzialności za przestępstwa popełnione przez wspólnotę przestępczą”. Przedmiotowa nowelizacja miała na celu powstrzymanie działalności organizacji przestępczych, członków takich organizacji, pociągnięcie do odpowiedzialności karnej “złodziei – tzw. thief in law (*“вор в законі”*)”, jak również innych członków organizacji

¹ <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/ukr>

przestępczych, osób zaangażowanych w działalność organizacji przestępczych oraz osób zaangażowanych w tworzenie i funkcjonowanie wspólnot przestępczych.

Tym samym został zmieniony art. 255 Kodeksu karnego Ukrainy poprzez zdefiniowanie pojęcia wpływu przestępczego, a także osoby, która ma status podmiotu o zwiększonym wpływie przestępczym, w tym statusu „złodzieja - tzw. thief in law (“вор в законі”)). Kodeks został uzupełniony również o nowe normy: art. 255-1 k.k. Ukrainy regulujący ustanowienia lub szerzenia wpływów przestępczych oraz art. 255-2 k.k. Ukrainy dotyczący problematyki organizacji i pomocy w przeprowadzeniu lub udziału w przestępczym zebraniu (tzw. *сходка*) oraz art. 255-3 k.k. Ukrainy regulujący odwoływanie się z wykorzystaniem wpływów przestępczych.

W dniu 1 lipca 2020 r. weszły również w życie zakrojone na szeroką skalę zmiany w Kodeksie karnym Ukrainy związane z odciążeniem pracy organów śledczych, zmianą klasyfikacji przestępstw oraz zaostrzeniem kar. Dodatkowo należy wspomnieć, że na mocy tych zmian została zmieniona terminologia w k.k. Ukrainy. Obecnie Kodeks reguluje również wykroczenia karne (*кримінальне правопорушення*, zwane dalej jako: wykroczenia), lecz nie tylko przestępstwa zgodnie z art. 1 k.k. Ukrainy. Ta zmiana jednak nie należy do rewolucyjnej i zmieniającej ideę prawa karnego w Ukrainie, natomiast taka modyfikacja wskazuje na dążenie do udoskonalenia przepisów prawa przez ustawodawcę. Nowo wprowadzone do Kodeksu karnego Ukrainy pojęcie „wykroczenie” można określić jako „mniejsze naruszenie”, działanie lub zaniechanie, za które przewidziana jest jedynie określona prawem grzywna, ale sankcja w takim przypadku nie może być wymierzona w postaci kary pozbawienia wolności. W praktyce podstawową różnicą pomiędzy wykroczeniem a przestępstwem jest to, że w razie popełnienia wykroczenia sprawca nie będzie wpisany do właściwego rejestru karnego.

Wchodzące w życie zmiany związane są przede wszystkim z poprzednią ustawą „O zmianie niektórych aktów ustawodawczych Ukrainy w sprawie uproszczenia postępowania przygotowawczego w sprawie niektórych kategorii przestępstw”, przyjętej jesienią 2018 roku przez poprzedni rząd Ukrainy. Te zmiany wprowadzone na mocy ustawy Ukrainy nr 2617-VIII z dnia 22 listopada 2018 r. do obecnego k.k. są istotne: zmieniono 229 postanowień artykułów części ogólnej i szczególnej k.k., zostały one wyjaśnione lub uchylone oraz uzupełnione o nowe przepisy. Jednak wszystkie te zmiany z punktu widzenia nowości regulacyjnej i prawno-ustawodawczej — w porównaniu z poprzednio obowiązującą wersją Kodeksu postępowania karnego (od 2001 r.) — można pogrupować i sprowadzić do następujących kategorii.

Niewątpliwą nowością jest odrzucenie monistycznego podejścia do określenia głównego przedmiotu regulacji prawnokarnej, które zgodnie z Kodeksem karnym z 1922, 1927, 1960 i 2001 r. uznawało jeden rodzaj czynu — przestępstwo, oraz wprowadzenie dualistycznego podejścia przez nowe prawo, zgodnie z którym dwa rodzaje czynów karalnych i bezprawnych są uznawane za przedmiot regulacji prawnokarnej — wykroczenie i przestępstwo. W ten sposób, wraz z pojęciem „przestępstwa”, do treści Kodeksu karnego Ukrainy wprowadzono nowe pojęcie „wykroczenia karnego” jako rodzaju przestępstwa, wcześniej nieznanego ustawodawstwu karnemu Ukrainy.

W ten sposób ustawodawstwo karne Ukrainy znacznie zbliżyło się do ustawodawstwa karnego szeregu państw europejskich w rozwiązywaniu powyższego problemu: np. Kodeks karny Francji, Niemiec oraz Szwajcarii od dawna stosują podejście dualistyczne w legislacyjnym definiowaniu przedmiotu regulacji karnoprawnej. Należy w tym miejscu podkreślić, że problematyka przedmiotu regulacji prawnokarnej jest dość złożona i wieloaspektowa, związana jest z niemal wszystkimi instytucjami zarówno części ogólnej, jak i szczególnej oraz ma w stosunku do nich dominujące znaczenie. Dlatego też zmiany w legislacyjnym określeniu przedmiotu regulacji prawa karnego spowodowały konieczność wprowadzenia istotnych zmian w wielu normach, które stanowią treść różnych instytucji prawa karnego.

Tytułem wniosku *de lege ferenda* warto zwrócić uwagę na inne problematyczne aspekty prawa karnego Ukrainy, które ustawodawca powinien rozważyć przy przygotowaniu projektów kolejnych nowelizacji. Zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Ukrainy z dnia 26 sierpnia 2021 r. nr 447/2021 zarządono na podstawie art. 107 Konstytucji Ukrainy wprowadzić w życie decyzję Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy z dnia 14 maja 2021 r. „O strategii cyberbezpieczeństwa Ukrainy” (*рішення Ради національної безпеки і оборони України „Про Стратегію кібербезпеки України”*) poprzez zatwierdzenie Strategii cyberbezpieczeństwa Ukrainy, która ma istotne znaczenie z uwagi na to, że zapewnienie cyberbezpieczeństwa jest jednym z priorytetów w systemie bezpieczeństwa narodowego Ukrainy. Niniejsza strategia określa priorytety interesów państwowych w dziedzinie cyberbezpieczeństwa, istniejące i potencjalne tzw. cyberzagrożenia, cele i zadania zapewnienia cyberbezpieczeństwa w celu stworzenia warunków dla bezpiecznego funkcjonowania cyberprzestrzeni i jej wykorzystania w interesie jednostek, społeczeństwa i państwa.

Ze względu na wzrost zainteresowania ustawodawcy ukraińskiego tematem cyberbezpieczeństwa *sensu largo*, na gruncie prawa karnego również powinny być dokonane poszczególne zmiany: przede wszystkim wydaje się racjonalnym zaostrzenie kary za przestępstwa związane z naruszeniem bezpieczeństwa informatycznego oraz działaniami na szkodę systemów komputerowych. Zmiany w ustawodawstwie mogą również dotyczyć rozszerzenia zakresu uprawnień organów ścigania do prowadzenia dochodzeń w sprawie tzw. cyberprzestępczości na mocy art. 361, 361-1 k.k. Ukrainy – przepisów regulujących instytucję cyberbezpieczeństwa na gruncie prawa karnego Ukrainy.

Podsumowując, nowelizacja Kodeksu karnego Ukrainy w latach 2020-2021 miała na celu wprowadzenie szeregu zmian mających na celu zwiększenie skuteczności wymiaru sprawiedliwości, ochronę praw obywateli oraz dostosowanie prawa karnego do współczesnych wyzwań. Czas i praktyka stosowania norm prawa karnego pokażą prawdziwy sens przeprowadzonych zmian. Już w tej chwili istnieją przesłanki do stwierdzenia, że kierunek rozwoju prawa karnego ma orientację demokratyczną i humanistyczną, zasługuje na pozytywną ocenę na tej podstawie i dlatego z pewnością będzie podstawą do ekspansji badań naukowych na tę liczbę problemów prawa karnego. Badanie praktyki stosowania wspomnianych nowelizacji i ich naukowa analiza z pewnością da dodatkowy impuls do rozwoju badań w zakresie prawa karnego i doskonalenia praktyki stosowania prawa w Ukrainie.